

PRAKSA EVROPSKOG SUDA U VEZI SA ASPEKTIMA ZATVARANJA

Izveštaj o istraživanju prakse Evropskog Suda za ljudska prava

Koalicija za reformu sistema zatvaranja

Emir Fetahović

Milan Jovanović

Aleksandar Milijašević

Aspekti zatvaranja

- Tretman (mučenje i loš tretman, samica i sredstva za sputavanje)
- Materijalni uslovi (smeštaj, hrana, boravak, higijena, kapaciteti)
- Mere zaštite (obaveštavanje, inspekcija, disciplinski postupci, pritužbe, evidencije, odvajanje kategorija)
- Režim i aktivnosti (kontakt sa spoljnim svetom, obrazovanje, slobodne aktivnosti, religija i rad)
- Zdravstvena zaštita
- Zatvorske službe

Aspekti zatvaranja u smislu člana 2. Evropske Konvencije

Član 2. Evropske Konvencije

1. Pravo na život svake osobe zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namerno lišen života, sem prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom
2. Lišenje života se ne smatra protivnim ovom članu ako proistekne iz upotrebe sile koja je apsolutno nužna:
 - a) radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja;
 - b) da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili sprečilo bekstvo lica zakonito lišenog slobode;
 - c) prilikom zakonitih mera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda ili pobune

Aspekti zatvaranja u smislu člana 2. Evropske Konvencije

Opšta načela

- Države dužne da preduzmu adekvatne mere da sačuvaju živote onih koji su pod njihovom jurisdikcijom (pozitivne obaveze koje proizilaze iz čl. 2.)
- Primarna obaveza države je da osigura pravo na život na taj način što će propisati efektivne krivično-pravne norme za suzbijanje krivičnih dela, koja će biti podržana aparatom za prevenciju, prinudu i kažnjvanje onih koji prekrše navedena pravila.
- Lica lišena slobode posebno ranjiva i da je stoga dužnost vlasti da ih štite (zaštićena od napada drugih osuđenika ili službenih lica, ali i od samih sebe).
- U slučaju povrede ili smrti nezavistan i nepristrasan organ je dužan da sprovede efikasnu istragu. (procesni aspekt pozitivnih obaveza države koji proizilazi iz čl. 2.)

Aspekti zatvaranja u smislu člana 2. Evropske Konvencije

- ***Zdravstvena zaštita***

Salakhov i Islyamova protiv Ukrajine - Ako se u pritvoru ne može pružiti odgovarajuća zdravstvena nega, lice se mora pustiti na slobodu. Zdravstveno stanje pritvorenika se mora ozbiljno sagledati i mora mu se pružiti odgovarajuće lečenje. Sud je utvrdio povredu čl. 2. prvog podnosioca predstavke kako u pogledu materijalnog, tako i proceduralnog aspekta, i povredu čl. 3. u odnosu na drugog podnosioca predstavke zbog mentalnih patnji pretrpljenih usled smrti prvog podnosioca predstavke.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 2. Evropske Konvencije

- ***Zatvorske službe***

Povreda prava na život se može javiti i kao posledica lošeg rada službe obezbeđenja koja je zadužena da čuva lice lišeno slobode. U slučaju *Eremiášová i Pechová protiv Republike Češke* država nije preduzela adekvatne korake kako bi zaštitila život i zdravlje V.P. niti je sprovela delotvornu istragu koja bi razjasnila njegovu smrt.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 3. Evropske Konvencije

Član 3.

Niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 3. Evropske Konvencije

Opšta načela:

- Zabrana mučenja, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja je apsolutnog karaktera
- Ponižavajuće postupanje obično obuhvata nepoštovanje dostojanstva, izaziva osećaj straha i inferiornosti koja može slomiti moralnu i fizičku otpornost osobe
- Mučenje i nečovečan tretman mora sadržati minimalni nivo surovosti i obuhvata telesne povrede i psihičku patnju
- Fizička i psihička patnja moraju premašati onaj nivo koji je neizbežan i urođeni svakom lišenju slobode
- Pozitivne i negativne obaveze Države

Aspekti zatvaranja u smislu člana 3. Evropske Konvencije

- **Tretman**

U predmetu *Ramirez Sanchez protiv Francuske*, sud Konstatuje da:

- mera izolacije se mora izricati izuzetno, nakon svih mera predostrožnosti definisanih u paragrafu 53.1 Evropskih zatvorskih pravila.
- odluka o smeštaju zatvorenika u izolaciju mora biti zasnovana na pravilnim osnovama kako u trenutku smeštaja tako i tokom njenog produžavanja.
- odluka vlasti treba omogućiti da se utvrdi da je izvršena procena situacije koja je uzela u obzir okolnosti koje postoje kod zatvorenika, situaciju i ponašanje i mora sadržati odlučujuće razloge koje opravdavaju takvu odluku. Postojanje razloga mora biti još detaljnije biti objašnjeno i ubedljivo tokom proteka vremena
- sistem redovnog nadzora zatvorenikovog fizičkog i mentalnog stanja mora biti preduzet kako bi se osiguralo da mera izolacije bude svrsishodna u datim okolnostima.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 3. Evropske Konvencije

- ***Materijalni uslovi***

- Neodgovarajući materijalni uslovi zatvaranja se mogu okarakterisati kao nehumani i ponižavajući tretman
- Standardi ustanovljeni Evropskim zatvorskim pravilima i preporuke Komiteta protiv torture Saveta Evrope
- Standardi koji su ustanovljeni domaćim propisima moraju biti u skladu sa minimalnim standardima
- Sud mora uzeti u obzir kumulativni efekat svih uslova (period trajanja, lične karakteristike)
- Dostupnost prostora od 3 m² po jednom zatvoreniku – minimum
- Drugi uslovi – ventilacija, privatnost, osvetljenje, odeća, posteljina, itd.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 3. Evropske Konvencije

- ***Mere zaštite***

U predmetu *Lorse protiv Holandije*, Sud je zauzeo stav da sistematski pretresi svlačenjem odeće g. Lorse su zahtevali veće opravdanje nego što je to iznela Vlada u konkretnom slučaju. Pretresi zatvorenika svlačenjem do gola mogu biti neophodni radi obezbeđivanja sigurnosti i prevencije nereda i kriminala u određenim situacijama, ali oni moraju biti sprovedeni na odgovarajući način i moraju biti opravdani.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 3. Evropske Konvencije

- ***Režim i aktivnosti***

U predmetu *Poltoratskiy protiv Ukrajine*, ograničenje na 12 poseta godišnje, ograničenje slanja prepiske na 12 puta godišnje, nemogućnost posećivanja sveštenika predstavljaju neprihvatljive uslove lišavanja slobode koji se karakterišu kao ponižavajući tretman i predstavlja povredu čl. 3.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 3. Evropske Konvencije

- ***Zdravstvena zaštita***

U predmetu *Borodin protiv Rusije*, Sud je između ostalog, našao da su vlasti propustile da redovno nadgledaju mentalno zdravlje tokom njegovog boravka u izolaciji. Činjenica da je podnosiocu predstavke bilo dozvoljeno da se konsultuje sa psihijatrom samo jednom tokom dve godine boravka, oslikava nedostatak pravilnog nadzora i povredu čl. 3. Konvencije.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 6. Evropske Konvencije

Član 6.

1. Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona.
2. Presuda se izriče javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti s celog ili s dela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbednosti u demokratskom društvu, kada to zahtevaju interesi maloletnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u meri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde. Svako ko je optužen za krivično delo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.
3. Svako ko je optužen za krivično delo ima sledeća minimalna prava:
 - a) da u najkraćem mogućem roku, podrobno i na jeziku koji razume, bude obavešten o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega;
 - b) da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane;
 - c) da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtevaju;
 - d) da ispituje svedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispituju i da se obezbedi prisustvo i saslušanje svedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svedoče protiv njega;
 - e) da dobije besplatnu pomoć prevodioca ako ne razume ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.“

Aspekti zatvaranja u smislu člana 6. Evropske Konvencije

- **Opšta načela**
- Primenjiv i na disciplinske postupke koje vodi zatvorska uprava
- Disciplinski postupci smatraju se u smislu „građanskih prava i obaveza“, a nekada u smislu „krivične optužbe“, u zavisnosti od činjenica i suštine prava koje se štiti u postupku

Aspekti zatvaranja u smislu člana 6. Evropske Konvencije

- ***Mere zaštite***

Ezeh i Connors protiv Ujedinjenog Kraljevstva - Zatvorske vlasti nisu dozvolile da osuđenici dobiju pravnog zastupnika, ali im je saslušanje odloženo kako bi dobili pravni savet. Sud zapaža da se u slučaju disciplinskih kazni radi o mešavini „građanskih prava“ i „krivične optube“, ali da uzimajući u obzir kazne koje su izrečene i težina dela prestupi se ipak smatraju „krivičnim“ i stoga je čl. 6. primenjiv. U tom smislu, tužena Država je prekršila čl. 6. st. 3.(c) jer nije omogućila podnosiocima predstavke da imaju pravnog zastupnika u disciplinskom postupku pred upravom zatvora.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 8. Evropske Konvencije

Član 8.

1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske
2. Javne vlasti neće se mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 8. Evropske Konvencije

- ***Posete osuđenima***

Vejnrajt protiv Ujedinjenog Kraljstva - podnosioci predstavke nastojali da ostvare svoje pravo na posetu rođeku u zatvoru garantovano čl. 8. Konvencije. Sud navodi da se mera pretresa u ovakvim okolnostima može smatrati legitimnom, međutim kada su u pitanju lica koja nisu zatvorenici, mora se strogo poštovati procedura i ljudsko dostojanstvo lica koja se pretresaju. Na kraju, sud je zaključio da je mera pretresa bila „propisana zakonom“ i da je težila ostvarenju „legitimnog cilja“, ali da takva mera pretresa nije izvršena uz puno poštovanje internih pravila i iz tih razloga nije nije bila srazmerna legitimnom cilju i iz tih razloga predstavlja povredu čl. 8.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 8. Evropske Konvencije

- ***Prepiska***

Stojanović protiv Srbije i *Jovančić protiv Srbije* - Sud je utvrdio da su zakoni i zatvorska pravila nejasni u pogledu ovog pitanja, pa je iz tih razloga presudio da mešanje zatvorskih vlasti u prepisku podnosioca predstavke nije bilo „u skladu sa zakonom“ i predstavlja povredu čl. 8. Konvencije.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 8. Evropske Konvencije

- ***Zdravstvena zaštita***

Dickson protiv Ujedinjenog Kraljevstva – neomogućavanje zatvoreniku da izvrši veštačku oplodnju predstavlja mešanje u privatni život i povredu Konvencije (Veliko veće).

Aspekti zatvaranja u smislu člana 9. Evropske Konvencije

Član 9.

1. Svako ima pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti; ovo pravo uključuje slobodu promene vere ili uverenja i slobodu čoveka da, bilo sam ili zajedno s drugima, javno ili privatno, ispoljava veru ili uverenje molitvom, propovedi, običajima i obredom
2. Sloboda ispovedanja vere ili ubeđenja može biti podvrgnuta samo onim ograničenjima koja su propisana zakonom i neophodna u demokratskom društvu u interesu javne bezbednosti, radi zaštite javnog reda, zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih

Aspekti zatvaranja u smislu člana 9. Evropske Konvencije

- ***Režim i slobodne aktivnost:***

Jakobski protiv Poljske – neobezbeđivanje vegetarijanske ishrane zatvoreniku koji je budista predstavlja povredu prava na veroispovest. Sud je zaključio da je nespojivo sa bilo kojom nadležnošću jedne Države, da vrši ocenu legitimnosti religioznih uverenja.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 10. Evropske Konvencije

Član 10.

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.
2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 10. Evropske konvencije

- ***Režim i slobodne aktivnosti***

Nilsen protiv Ujedinjenog Kraljevstva – onemogućavanje izdavanja rukopisa zatvorenika koji sadrži kontraverzan sadržaj ne predstavlja povredu čl. 10. Sud je zaključio da je mešanje u pravo na izražavanje bilo „propisano zakonom“, s obzirom da je propis na koji se pozivala vlada, bio dovoljno jasan i predvidiv. Razmatrajući da li je mera bila „neophodna u demokratskom društvu“, sud zaključuje da rukopis nije zaplenjen i da je vraćen advokatu. Nadalje, sud zaključuje da bi objavljivanje teksta bilo uznemiravajuće za preživjele žrtve kao i porodice žrtava i da iz tih razloga je predstavka očigledno neosnovana.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 13. Evropske Konvencije

Član 13.

Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 13. Evropske Konvencije

- ***Materijalni uslovi***

U slučaju *Shahanov protiv Bugarske* država je priznala pravo na naknadu nematerijalne štete zbog nehumanih uslova u zatvoru gde je izdržavao kaznu, ali je on ostajao i dalje u istom zatvoru i pod istim uslovima. Pravo na delotvorana pravni lek koje podrazumeva pravo na naknadu štete za povrede prava koje su se desile je potpuno tek kada se povrede prava otklone, a ne samo kada se isplati naknada štete.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 14. Evropske Konvencije

Član 14.

Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

Aspekti zatvaranja u smislu člana 14. Evropske Konvencije

- **Režim i aktivnosti**

U slučaju *Petrov protiv Bugarske*, između ostalih povreda Konvencije, aplikant se žalio na činjenicu da nije imao isti tretman kao osuđenici koji su oženjeni, jer mu nije omogućivan kontakt telefonom sa vanbračnom partnerkom sa kojom je imao dete. Sud je utvrdio da je nastala povreda čl. 14. u vezi sa povredom čl. 8, koji se odnosi na porodični život.

Hvala na pažnji!